

Východiska a vývoj tvorby ekologických sítí v ČR

Antonín Buček

Ve druhé polovině 20. století převládl v České republice trend destabilizace a destrukce krajinných systémů. Ve snaze přizpůsobit krajinu unifikovaným technologickým postupům zemědělské a lesní výroby a potřebám urbanizace vznikaly co největší bloky orné půdy, co nejdelší úseky napřímených, vybetonovaných nebo dokonce zatrubněných koryt potoků, v lesích byly vytvářeny rozsáhlé, ekologicky labilní smrkové a borové monokultury. Během relativně krátkého období tak byl narušen staletý a v pravěkých nížinných sídelních oblastech i tisíciletý vývoj venkovské krajiny, směřující k postupnému dosahování rovnováhy přírodních a člověkem podmíněných krajinnotvorných složek. Mnohotvárná a pestrá venkovská krajina byla degradována na agroindustriální výrobní prostředí.

Koncepce územního zajištění ekologické stability

Kulturní krajina nemůže být harmonická bez trvalého zachování biodiverzity, biologické rozmanitosti, která je v současné době

chápána jako rozmanitost druhů živých organismů, jejich populací i jako rozmanitost celých společenstev planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů, jejich abiotického prostředí a život podporujících procesů. Trvale zajistit biodiverzitu v současné kulturní

krajině není možné pouze prostřednictvím pasivní konzervační ochrany přírody, je potřeba promýšlet účelnou aktivní péči o stávající přírodní hodnoty krajiny a také vytvářet podmínky pro jejich další rozvoj. Proto byla od konce 70. let 20. století v České repub-

Krajina představuje podle definice OSN životní prostor skládající se z přírodních prvků a výtvorů. Na snímku Valdštejnská lodžie, která je propojena s ojedinělou lipovou alejí spojující Jičín a Valdice.

Petr Hloub

Podblanicko patří mezi území se zachovanou kostrou ekologické stability. Martin Klaudy

lice rozvíjena koncepce územního zajištění ekologické stability (BUČEK 2002, 2009, BUČEK & LACINA 1984, 1993, BUČEK *et al.* 1986, 1996, MICHAL 1991, 1994, LÖW *et al.* 1995).

Koncepce územního zajištění ekologické stability krajiny od počátku vycházela ze dvou základních operací:

- vymezování kostry ekologické stability jako souboru existujících relativně ekologicky stabilních segmentů krajiny významných z hlediska biodiverzity bez ohledu na jejich prostorové a funkční vztahy,
- navrhování územních systémů ekologické stability jako soustav existujících i navrhovaných, účelně prostorově propojených segmentů krajiny.

Obě operace na sebe logicky navazují, jsou při nich využívána shodná přírodovědná východiska a geoekologické podklady, ale výrazně se odlišují jak nároky na zajištění adekvátní péče, tak i nároky na kvalifikaci zpracovatelů projektů. Výsledkem obou operací je návrh ekologické sítě v krajině, tvořené všemi existujícími a navrhovanými relativně ekologicky stabilními segmenty, které přispívají nebo budou přispívat k zachování biologické rozmanitosti krajiny. Ekologicky významné segmenty krajiny jsou členěny podle prostorově strukturních kritérií na ekologicky významné krajinné prvky, celky, oblasti a liniová společenstva. Podle funkce v územních systémech ekologické stability krajiny se rozlišují biocentra, biokoridory a interakční prvky. Podle biogeografického významu jsou ekologické sítě a jejich skladebné části členěny na místní, regionální, nadregionální, provinciální a biosférické (BUČEK & LACINA 1995).

Základ pro přírodovědná východiska při koncipování metodiky ÚSES poskytovala aplikace biogeografické teorie ostrovů (MAC ARTHUR & WILSON 1967) v podmínkách kulturní krajiny, vycházející z analogie mezi

ostrovy v moři a „ostrovy“ ponechanými přirozenému vývoji v „moři“ ekologicky nestabilní agroindustriálně přeměněné krajiny (BUČEK & LACINA 1984). Biogeografická teorie ostrovů upozornila na význam prostorových aspektů pro biodiverzitu, konkrétně jak velikost a vzdálenost ostrovů ovlivňuje složení bioty. Z toho vyplynula možnost jejího využití při návrhu sítě chráněných území (viz např. BALSER *et al.* 1981). Tvůrci koncepce si dobře uvědomovali, že někteří autoři upozorňují, že v podmínkách kulturní krajiny není biogeografická teorie ostrovů dostatečně rozpracována, při nesprávné aplikaci poskytuje kontroverzní závěry (GILBERT 1980, HIGGS 1981) a její základní slabinou je, že nepřihlíží k diverzitě ekotopů (v dnešní terminologii geodiverzité), i když právě ta výrazně ovlivňuje diverzitu organismů a jejich společenstev v krajině (MAAREL 1981). Přesto pojetí ekologicky stabilních segmentů krajiny jako specifických „ostrovů“ vystupujících z ekologicky méně stabilního základu kulturní krajiny inspirovalo k analýze prostorových vztahů mezi různými ekosystémy v krajině a k hledání kritérií a parametrů pro takové uspořádání, které by co možná nejlépe zajišťovalo uchování genofondu populací organismů a také příznivé působilo na ekologickou stabilitu celé krajiny (BUČEK & LACINA 1984).

Vymezování kostry ekologické stability

Kostru ekologické stability tvoří v současné době existující ekologicky významné segmenty krajiny, což jsou jednoznačně vymezené a ohraničené krajinné prostory různé velikosti, ve kterých převažují přírodní nebo člověkem podmíněná přirozená společenstva. Přírodní společenstva se dlouhodobě vyvíjela v závislosti na přírodních podmínkách bez podstatného vlivu lidské činnosti. V krajině ČR mezi ně patří především vzácně za-

chované zbytky pralesních, skalních a rašelinistních společenstev. Člověkem podmíněná přirozená společenstva (*man made natural ecosystems* sensu; MAAREL 1975) buď vznikla, nebo jsou udržována lidskými zásahy. Patří k nim např. louky, pastviny, staré vysokokmenné sady, lada, výmladkové lesy, rybníky a některé mokřady, vyznačující se vysokou druhovou rozmanitostí planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů, a tedy i vysokou ekologickou stabilitou. Člověkem podmíněná přirozená společenstva jsou výslednicí stálého harmonického využívání krajiny. Kostra ekologické stability je vymezována na základě celoplošného průzkumu krajiny v katastrech obcí, nejlépe pomocí mapování biotopů v krajině. Jsou do ní zařazována především přírodní a přirozená společenstva, např. zbytky lesů s dřevinnou skladbou odpovídající přírodní, louky s převahou přirozeně rostoucích druhů, mokřady, úseky vodních toků s přirozeným řečištěm a břehovými porosty, rybníky s druhově bohatými pobřežními lemy, skalní společenstva a druhově bohatá postagrámní lada, především stepní a lesostepní.

V intenzivně využívané zemědělské krajině, v zemědělsko-lesní krajině s převahou jehličnatých monokultur a v urbanizované krajině je takových zbytků přirozených společenstev obvykle velmi málo. Proto je třeba uplatnit princip relativního výběru a do kostry ekologické stability zařadit i území z hlediska biodiverzity méně hodnotná. Součástí kostry ekologické stability se tak může stát např. polní lesík v bezlesé zemědělské krajině, sloužící jako útočiště některých druhů živočichů, nebo starý zatravněný vysokokmenný sad, poskytující hnízdní a potravní podmínky ptactvu, či opuštěný lom zarůstající keři a stromy. Ve venkovských sídlech jsou významnou součástí kostry ekologické stability zámecké parky, především jejich části se vzrostlými domácími dřevinami a květnatými loukami, obdobně ve městech náležejí do kostry ekologické stability významné parky s přírodě blízkou úpravou.

Zachování území tvořících kostru ekologické stability má pro biodiverzitu a ekologickou stabilitu krajiny zásadní význam. Příznivé stabilizační působení těchto území se totiž projevuje již v současnosti. I nejdokonaleji vyprojektovaná navrhovaná biocentra, biokoridory a interakční prvky, které je třeba v krajině teprve vytvořit, začnou fungovat až po mnoha letech od svého založení. Trvalou existenci území tvořících kostru ekologické stability zajišťuje jejich zákonná ochrana. Z hlediska biodiverzity jsou nejceněnější lokality zpravidla vyhlášovány podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, jako maloplošná zvláště chráněná území. Další ekologicky významná území mohou orgány ochrany přírody registrovat podle ZOPK jako významné krajinné prvky. Jejich registrace

vytváří podmínky k zachování relativně ekologicky cenných území tvořících ekologickou síť v katastru každé obce. Na území České republiky bylo v roce 2006 registrováno více než 5 600 významných krajinných prvků na správním území 183 obcí s rozšířenou působností. Pouze v 11 % obcí s rozšířenou působností nebyl registrován žádný významný krajinný prvek (PETŘÍČEK 2007).

Hodnocení dynamiky vývoje území zařazených do kostry ekologické stability ukázalo, že ve všech případech se stav ekologické sítě ve sledovaných obdobích mírně zhoršil. V okolí energetické soustavy Dukovany–Dalešice bylo v letech 1974–1978 vymezeno a charakterizováno 61 ekologicky významných segmentů krajiny. Opakované šetření po dvaceti letech (1993–1996) potvrdilo, že podstatné zlepšení nenastalo v žádném z nich: v 6 segmentech došlo k mírnému zlepšení, ve 23 byl stav označen jako setrvalý, ve 25 se mírně zhoršil, v 6 došlo k podstatnému zhoršení stavu a jeden segment postihla destrukce (BUČEK & LACINA 1997). Obdobné výsledky poskytlo i po 15 letech opakované šetření stavu ekologicky významných segmentů krajiny na území CHKO Žďárské vrchy, kde se zlepšení stavu projevilo pouze u malé části území, vesměs byl hodnocen jako setrvalý a u poloviny segmentů se projevilo zhoršení stavu působením různých negativních vlivů (LACINA 1993). Hodnocení vývoje ekologické sítě ve správním obvodu města Brna v letech 1998–2009 ukázalo, že stav 25 ekologicky významných segmentů se zlepšil, u 139 segmentů byl hodnocen jako setrvalý, u 29 se zhoršil a dva segmenty podlehl destrukci (BUČEK & HOLCNEROVÁ 2010). Vývoj kostry ekologické stability byl hodnocen v oblastech s různými přírodními a socioekonomickými podmínkami. Mírné zhoršení stavu těchto tří hodnocených ekologických sítí tedy ukazuje celkový trend vývoje současné kulturní krajiny na převážné části území ČR v posledních desetiletích.

Za nejdůležitější kroky při vymezení ekologické sítě lze považovat vymezení kostry ekologické stability a následnou evidenci a registraci významných krajinných prvků, případně vyhlášení maloplošných zvláště chráněných území v nejcennějších, dosud nechráněných lokalitách. Přehled stávajících skladebných součástí ekologické sítě tvořících kostru ekologické stability je vhodné zpracovat formou generelů, sestavených podle jednotlivých katastrálních území a pověřených obcí. Tento oborový dokument by měl být projednán v orgánech státní správy i samosprávy a měl by se stát podkladem pro územní plánování, komplexní pozemkové úpravy i pro lesní hospodářské plány, ale i základem pro soustavnou péči o ekologicky významné segmenty krajiny. Zastavit trend zhoršování stavu skladebných částí kostry ekologické stability lze pouze zajiš-

těním soustavné péče o všechny ekologicky významné segmenty krajiny. Finanční prostředky, které jsou v současné době k dispozici v rámci vládních krajinnotvorných programů, jsou ovšem dlouhodobě nedostatečné.

Projektování územních systémů ekologické stability krajiny

Ve venkovské krajině Čech, Moravy a Slezska je jen málo oblastí, kde kostra ekologické stability funguje jako optimálně propojený územní systém. Ekologicky významné segmenty krajiny tvoří kostru ekologické stability, které zůstaly zachovány zpravidla v místech zemědělsky a lesnický obtížněji využitelných, jsou obvykle prostorově izolovány, nepravidelně rozloženy a velmi často mají nedostatečnou rozlohu. Proto je třeba kostru ekologické stability doplnit nově navrhovanými skladebnými prvky, účelně rozmístěnými na základě prostorových a funkčních kritérií tak, aby vznikl optimálně fungující územní systém ekologické stability krajiny.

Cílem vytváření územních systémů ekologické stability krajiny je zachování přirozeného genofondu krajiny a unikátních krajinných fenoménů, zajištění příznivého působení na zemědělsky a lesnický využívané části krajiny a na urbanizovaná území a podpora možnosti mnohostranného funkčního využívání krajiny. Při projektování územních systémů ekologické stability krajiny v ČR je používán metodický postup založený na uplatnění pěti základních kritérií: rozmanitost potenciálních přírodních ekosystémů, prostorové vztahy ekosystémů v krajině, aktuální stav krajiny, prostorové parametry biocenter a biokoridorů, společenské limity a záměry (LÖW *et al.* 1995, MADĚRA & ZIMOVÁ 2005).

Kritérium rozmanitosti potenciálních přírodních ekosystémů slouží především

pro lokalizaci biocenter. Jeho správné uplatnění zaručuje, že v ekologické síti budou zastoupeny všechny typy ekosystémů určité krajiny. Při projektování ÚSES se vychází z rozmanitosti potenciálních přírodních ekosystémů, tedy takových, které by v krajině vznikly, kdyby zde nepůsobily vlivy činnosti člověka. Pestrost přírodních ekosystémů v určité krajině je závislá na geografické poloze a na pestrosti trvalých ekologických podmínek, především na charakteru geologického podloží, reliéfu, půd a klimatu. Rozmanitost potenciálních přírodních ekosystémů v krajině vystihují výsledky biogeografické diferenciace krajiny v geobiocenologickém pojetí (BUČEK 2005, BUČEK & LACINA 2006), především individuální biogeografické členění (CULEK 1996) a typologické geobiocenologické členění krajiny (BUČEK & LACINA 2007). Vyhodnocením zastoupení současných společenstev v kostře ekologické stability lze zjistit, jsou-li v biocentrech v určitém biogeografickém regionu a biochoře (CULEK 2005) zastoupeny všechny charakteristické skupiny typů geobiocénů a jaká společenstva a co je případně nutno na konkrétních lokalitách v územním systému doplnit a nově vytvořit.

Kritérium prostorových vztahů potenciálních ekosystémů v krajině slouží především pro navrhování tras biokoridorů (viz též ANDĚL *et al.* 2012). Podkladem pro jeho aplikaci jsou mapy skupin typů geobiocénů a poznatky o ekologických nikách, kontaktech, šíření a migracích organismů v krajině. Jednoznačná je lokalizace biokoridorů vodní, mokřadní a nivní bioty, určená hydrografickou sítí. Proto biokoridory vodních toků a jejich lemových společenstev vždy tvoří v podmínkách naší krajiny základní osu ekologické sítě. U terestrických ekosystémů není lokalizace biokoridorů tak jednoznačná, závisí jednak na mozaice potenciálních geobiocenóz v kra-

Rašeliniště osidluje často druhy specializované na tento biotop. Na snímku Novodomské rašeliniště v Krušných horách

Foto Vladimír Hans

Součástí ekologické sítě se může stát starý zatravněný vysokokmenný sad s místními odrůdami ovocných dřevin. Na snímku sad pod Točnickem na Křivoklátsku Foto Petr Hůla

jině, jednak na individuálních nárocích jednotlivých populací tvořících společenstva. Pro přesuny jedinců a kontakty populací rostlin jsou nejvýznamnější modální biokoridory, které spojují stejná nebo podobná společenstva. Význam biokoridorů pro jednotlivé populace je závislý na způsobu jejich šíření, je odlišný u anemochorních a zoochorních druhů. Pro ty druhy živočichů, jejichž ekologickou nikou tvoří společenstva výrazně rozdílných biotopů, jsou nezbytné kontrastní biokoridory.

Kritérium prostorových parametrů biocenter a biokoridorů. Jen ty součásti ÚSES, které vyhovují alespoň minimálním prostorovým parametrům, mohou plnit své poslání. U existujících biocenter s menší plochou je třeba navrhnout zvětšení, chybějící biocentra bude nutno postupně vytvářet. Ještě častěji než biocentra chybí v kulturní krajině jejich spojnice – fungující biokoridory. Prostorové parametry biocenter a biokoridorů vznikly na základě opakovaného expertního posouzení týmem specialistů využívajících disponibilních informací o prostorových nárocích různých druhů organismů, populací a společenstev (LÖW *et al.* 1995). Objektivnější přístup, využívající poznatků o dynamice přírodních lesů, byl aplikován při návrhu velikosti lesních biocenter (MACKŮ & MICHAL 1990).

Jednoznačně zaměřených výzkumů, které by přinesly exaktní poznatky o fungování biocenter a biokoridorů, je dosud v ČR i v zahraničí poměrně málo. Některé výsledky z těchto výzkumů potvrzují správnost navržených parametrů. Například sledování výskytu lesních druhů v ochranném lesním pásu s parametry regionálního biokoridoru, založeného na orné půdě v zemědělské krajině v oblasti Bílých Karpat, ukázalo, že po 30 letech existence se některé typické lesní druhy již vyskytují po celé délce biokoridoru (STRAŠILOVÁ 1999). Další nové poznatky

lze očekávat od aplikace teorií metapopulací zdroje a propadu, poznatků ochranné genetiky a zpřesňování prostorových nároků bioindikačně významných a klíčových druhů. Prostorové parametry ani v budoucnu nebude zřejmě nutno radikálně měnit, může však docházet k jejich zpřesňování, tak jak bude postupně narůstat fond disponibilních poznatků.

Kritérium aktuálního stavu krajiny. Bez exaktního, přesného, přírodovědně správného a aktuálního zjištění současného stavu krajiny se generely, plány i projekty ÚSES stávají pouze virtuální realitou, teoretickou vizí projektanta, která má jen málo společného se skutečnou strukturou a fungováním ekosystémů v krajině. Velmi často je lokalizace biocenter a biokoridorů chybná proto, že projektant neměl dostatečně podrobné aktuální informace o území. Biocentrum (či biokoridor) je pak umístěno schematicky podle mechanicky uplatňovaných prostorových kritérií, často na lokalitu s malou ekologickou stabilitou, i když v okolí je k dispozici existující ekologicky významný segment krajiny, který by mohl okamžitě dobře nebo optimálně naplnit požadovanou funkci (BUČEK 2006). Aktuální stav krajiny nejlépe vystihují výsledky základního celoplošného mapování biotopů (mapování aktuálního stavu vegetace a krajiny), jehož součástí je i vymezení a přírodovědná charakteristika ekologicky významných segmentů krajiny. Pro mapování biotopů lesních společenstev byl zpracován samostatný metodický postup, navazující na diferenciaci krajiny v geobiocenologickém pojetí (MADĚRA 1996, 1998). Pro potřeby hodnocení aktuálního stavu krajiny při projektování ÚSES je možné využít i výsledky mapování biotopů po vytvoření soustavy Natura 2000.

Kritérium společenské limity a záměry. Srovnání prostorových nároků na tvorbu

ekologické sítě s dalšími zájmy na využití území není a nemůže být založeno pouze na přírodovědných, geoekologických východiscích. Toto kritérium je naplňováno začleňováním ÚSES do územních plánů (LEPEŠKA 1998 *et al.*) a dalších dokumentů ovlivňujících využití krajiny, především do plánů pozemkových úprav (REINÖHLOVÁ 1999) a lesních hospodářských plánů. Hlavní cíle tvorby ekologické sítě, tj. zachování biodiverzity a podpora ekologické stability krajiny, nesporně představují veřejný zájem. Jeho naplnění je do značné míry závislé na ekonomických stimulech, kterými budou stát, obce či další veřejné zdroje tvorbu ekologické sítě a péči o její skladebné části podporovat.

Současný stav tvorby ÚSES v ČR

Koncepce tvorby ÚSES v ČR je legislativně kodifikována v ZOPK, podle něhož patří k základním povinnostem při obecné ochraně přírody „ochrana systému ekologické stability“. Vytváření ÚSES je veřejným zájmem, na kterém se podílejí vlastníci pozemků, obce i stát. MŽP je pověřeno stanovit obecně závazným právním předpisem „podrobnosti vymezení a hodnocení systému ekologické stability a podrobnosti plánů, projektů a opatření v procesu jeho vytváření“.

Vzhledem k odlišným prostorovým rámcům a parametrům, charakteru a významu biocenter a biokoridorů i rozdílnému způsobu zajištění ochrany a péče se rozlišují územní systémy místní, regionální a nadregionální (LÖW *et al.* 1995). Generely nadregionálního a regionálního ÚSES byly na počátku 90. let 20. století nejprve zpracovány pro jednotlivé kraje a poté sjednoceny jako územně technický podklad pro celé území ČR (BÍNOVÁ & CULEK 1996). Vymezení nadregionálního a regionálního ÚSES bylo postupně aktualizováno a zpřesňováno obvykle v rámci jednotlivých krajů (viz např. KOCIÁN 2007, BRHELOVÁ & SERVUS 2007). V současné době probíhá aktualizace nadregionálního územního systému ekologické stability (KOSEJK *et al.* 2010, BIRGUSOVÁ *et al.* 2010, 2012).

Pro ekologickou stabilizaci krajiny mají největší význam místní (lokální) územní systémy, neboť tvoří v krajině nejhustší síť a zahrnují i skladebné části vyšších hierarchických úrovní. Lokální biocentra, biokoridory a interakční prvky v místních územních systémech mají obvykle více funkcí. Nejedná se tedy o území, která by sloužila výhradně ochraně biodiverzity. Lokálním biocentrem může tedy být i hospodářsky využívaný les s přirozenou dřevinnou skladbou a lokální biokoridory mohou být zakládány tak, aby současně fungovaly jako protierozní ochranné lesní pásy. Jiné funkční využití součástí místního ÚSES ovšem nesmí být v rozporu s jejich hlavním posláním, kterým je ochrana biologické rozmanitosti, a nesmí narušovat

jejich ekologickou stabilitu. Generely místních ÚSES jsou v současné době zpracovány pro naprostou většinu katastrů obcí v ČR. Postupným začleňováním do územních studií a územních plánů obcí se z nich stávají závazné plány ÚSES.

Při sběru a zpracování dat dokumentací ÚSES v modelovém území se ovšem ukázalo, že dokumentace nejsou jednotně zpracovány, většinou nejsou k dispozici v digitální formě, často nejsou zpracovány kvalifikovanými projektanty a většinou nejsou navázány na vymezení ÚSES v sousedících územích. Jednotné nejsou ani legendy map, ani označení a číslování skladebných součástí, velké problémy vznikají i při zpracování dokumentací ÚSES v digitální podobě (PETROVÁ *et al.* 2005). Metodické postupy vymezování a navrhování ÚSES, zpracované v 90. letech 20. století, je třeba doplnit o účelné využití moderních geoinformačních metod. K tomu je třeba tyto postupy inovovat a zpracovat celostátní závaznou metodiku, aplikovatelnou v další generaci tvorby dokumentace ÚSES. Citelně chybí jednotný systém získávání, zpracování a udržování dat o ÚSES (BUČEK 2006a, ŠMÍDOVÁ, ŠKAPEC, ŽÁRYBNICKÝ 2012).

Nelze očekávat, že všechny návrhy nových biocenter, biokoridorů a interakčních prvků budou bezprostředně realizovány. Tvorba optimálně vyvážené ekologické sítě, zahrnující stávající i nově zakládáné části od lokálních biocenter až po evropsky významné biokoridory, bude nesporně trvat několik desetiletí. Hlavním posláním v současné době zpracovávaných a schvalovaných generelů a plánů ÚSES je zabezpečit pro tuto tvorbu v krajině potřebný prostor.

Nové skladebné části ÚSES jsou zakládány především na zemědělské půdě. Zpracovaná bilance ploch nadregionálního, regionálního a lokálního ÚSES ukázala, že odhadovaná potřeba zemědělské půdy pro zakládání ÚSES v ČR činí 53 000 ha, tj. 1,1 % z celkové plochy zemědělské půdy (BÍNOVÁ 1997). První biokoridory, vytvářené podle plánů ÚSES, vznikly počátkem 90. let 20. století v zemědělské krajině východní Moravy, v okolí obcí Vracov, Strážnice a Křižanovice. Jednalo se o experimentální výsadby lesních pásů, které měly ověřit nejvhodnější způsoby zakládání biokoridorů a péče o vysazené porosty. Proto byl vývoj biokoridorů podrobně sledován. Dosavadní poznatky o růstu dřevin v nově vzniklých biokoridorech jsou povzbudivé (ÚRADNÍČEK 2004, 2009, ÚRADNÍČEK & JELÍNEK 2008). Zkušenosti se zakládáním místních územních systémů na zemědělské půdě shrnuje ZIMOVÁ (2002).

Souhrnné údaje o současném stavu tvorby nových skladebných součástí ÚSES v ČR chybí. Průzkum, provedený na území Jihomoravského kraje, ukázal, že zde bylo v letech 1997–2007 nově založeno 62 lokálních biocenter s celkovou výměrou 256,7 ha,

38 biokoridorů s délkou 39,1 km a 29 interakčních prvků (STRÁNSKÁ & EREMIÁŠOVÁ 2008).

Dobré příklady táhnou

Úspěšným příkladem místní iniciativy při vzniku nových skladebných prvků ÚSES je lokální biokoridor Obecní hájek v obci Šakvice. Po dílčích pozemkových úpravách v trati Díly pod vinohrady v roce 2004 získala obec od vlastníků 5,5 ha pozemků, které se zastupitelstvo rozhodlo využít k vysazení lokálního biokoridoru. Obecní hájek je situován v blízkosti severní hráze dolní Novomlýnské nádrže a v budoucnu alespoň zčásti nahradí lužní lesy zatopené jejími vodami. Výsadba byla provedena výhradně dřevinami přirozeného lužního lesa. Celý biokoridor byl oplocen, aby vysazené dřeviny byly chráněny proti poškození okusem. Občané Šakvic, kteří nezištně poskytli části svých pozemků, zastupitelstvo obce i starostka Milena Brzobohatá tak dokázali, že jim stav přírody není lhostejný (BUČEK 2006b).

Výjimečným příkladem úspěšné realizace všech projektovaných prvků ÚSES v katastru obce je regionální územní systém ekologické stability v katastrálním území Čehovice v okrese Prostějov. Díky dlouhodobé spolupráci okresního pozemkového úřadu, zastupitelstva obce, projektanta a realizátora se na ploše 23 ha podařilo vybudovat regionální biocentrum a navazující regionální biokoridory. V roce 2007 získala realizace regionálního biocentra Čehovice první místo v soutěži o nejlepší realizované společné zařízení v pozemkových úpravách v kategorii opatření k ochraně a tvorbě životního prostředí.

Závěr

Počátkem 80. let 20. století se tvorba ucelených územních systémů ekologické stability krajiny zdála vzdálenou vizí. Ještě v roce 1991 tvůrci projektu konstatovali, že „si lze jen těžko představit, že by do konce tisíciletí došlo na orné půdě k zakládání nových regionálních biocenter, chybějících především v nejintenzivněji obhospodařovaných a neúrodnějších oblastech ČR“ (MICHAL *et al.* 1991). Díky teoretickým východiskům a metodickým postupům vymezování kostry ekologické stability krajiny a navrhování územních systémů, rozpracovaným v těchto letech, bylo možné v nových společenských poměrech v následujícím desetiletí zahájit program tvorby ekologické sítě na celém území České republiky. Základní obrat znamenalo přijetí ZOPK, poskytlého pro vytváření ekologické sítě v ČR legislativní oporu. Velmi důležité je také to, že česká koncepce tvorby ekologické sítě je kompatibilní s koncepcí Celoevropské ekologické sítě (PEEN), postupně vytvářené v širěji pojaté Evropě (BENNET 1994). Ekologická síť musí být pochopitelně integrální součástí krajinových a územních plánů. Doufejme, že postupně budou řešeny i ekonomické a majetkoprávní problémy související s vytvářením nových skladebných prvků ekologické sítě a s následnou péčí a že budou postupně nalézány i potřebné finanční prostředky z vládních i nevládních zdrojů. Česká, moravská i slezská kulturní krajina si co nejuplněnější ekologickou síť rozhodně zaslouhuje.

Příspěvek recenzovala Eliška Zimová

Smrkové monokultury v lesních biocentrech je třeba postupně přeměňovat na přirozené lesy. Bukový kotlík v PR Rakovec, regionální biocentrum Dražanského bioregionu

Foto Jiří Chalupa